

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผู้บริหารมีหน้าที่ตัดสินใจสั่งการอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพโดยการใช้ทรัพยากรทุกชนิด รวมทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิผล โดยผู้บริหารมีหน้าที่ในการวางแผนเพื่อการพัฒนา การจัดทำงบประมาณ การจัดทำและบริหารการเงิน การเสริมสร้างและรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคลต่างๆ ที่ต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง และผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา การมอบหมายงาน การประเมินผลงาน และอื่นๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทุกบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารจะต้องมีแบบภาวะผู้นำเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ

การศึกษาแบบภาวะผู้นำในอดีตมุ่งเน้นที่จะหาเหตุผลว่าทำไมผู้นำบางคนมีประสิทธิภาพ ในขณะที่บางคนไม่มีประสิทธิภาพ แนวคิดแรกๆ จึงมุ่งหาคูณลักษณะที่จำเป็นของผู้นำ ต่อมาแนวคิดที่สองก็เปลี่ยนไปมุ่งศึกษาพฤติกรรมผู้นำมากกว่าการศึกษาคูณลักษณะ แนวคิดนี้จึงเป็นการวิจัยเพื่อตรวจหาแหล่ง และรายละเอียดต่างๆ ของการใช้อำนาจและอิทธิพลของผู้นำ แต่การวิจัยเกี่ยวกับคูณลักษณะพฤติกรรมผู้นำ และอำนาจดูเหมือนจะล้มเหลว เพราะผลที่ได้ไม่คงเส้นคงวา และผลเกิดจากการปรับเปลี่ยนในสถานการณ์ แบบภาวะผู้นำตามสถานการณ์จึงได้รับการพัฒนาขึ้นมา (Bryman, 1992, อ้างจาก กาญจนา จันทน์ไทย, 2539 : 1) ซึ่งแนวคิดพื้นฐานของการศึกษาภาวะผู้นำตามสถานการณ์ คือ การพิจารณาถึงประสิทธิผลของแบบภาวะผู้นำ ขึ้นอยู่กับความพอเหมาะระหว่างบุคคลสภาพ และพฤติกรรมของผู้นำ และตัวแปรด้านสถานการณ์ต่างๆ ดังนั้นจึงไม่มีแบบภาวะผู้นำที่ดีที่สุด (Hoy and Miskel, 1991 : 270)

ความสัมพันธ์ของแบบภาวะผู้นำกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานตามทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ที่อธิบายไว้ได้อย่างชัดเจน คือ ทฤษฎีเส้นทาง - เป้าหมายของเฮาส์ (House's Path - Goal Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่รวบรวมปัจจัยด้านสถานการณ์ที่นำมาพิจารณามากที่สุด ซึ่งได้มีการพิจารณาถึงพฤติกรรมผู้นำแบบต่างๆ ว่าจะมีผลต่อความพึงพอใจในการทำงานของผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างไรบ้าง (Hoy and Miskel, 2001 : 407)

ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึง เพราะเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาพึงพอใจในการปฏิบัติงานแล้ว จะส่งผลไปสู่การปฏิบัติงาน โดยตั้งใจปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ มีประสิทธิภาพ คือ ทำงานด้วยความสมัครใจ มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันในกลุ่มคณะ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทำให้ได้งานที่มีคุณภาพสูง ในทางตรงข้ามหากผู้ใต้บังคับบัญชามีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานต่ำ จะส่งผลให้เกิดอัตราการขาดงานบ่อย มีความเห็นแก่ตัวในการปฏิบัติงาน คิดเอาตัวเอาเปรียบเพื่อนร่วมงาน ผลของการปฏิบัติงานมีคุณภาพของงานต่ำซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานอย่างหนึ่งของทุกๆ หน่วยงาน ซึ่งรวมถึงโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานด้วย

โรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหน่วยงานทางการศึกษาที่สำคัญที่สุดในการให้บริการทางการศึกษากับเยาวชนของชาติ ผู้อยู่ในวัยเรียนที่มีอายุระหว่าง 7 - 16 ปี เป็นการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ที่ประชาชนทุกคนต้องได้รับ (กฤษฎางค์ และโสภณ, 2542 : 87) เพื่อพัฒนาคนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อดำเนินชีวิตได้อย่างสันติสุข ผู้บริหารโรงเรียนต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีสติปัญญา มีไหวพริบปัญญา ในการใช้ศาสตร์และศิลป์ทางการบริหารการศึกษา รวมทั้งต้องเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะ คุณสมบัติ และความสามารถอย่างเหมาะสมในการบริหารงาน โดยสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ต่างๆ และควรได้รับความร่วมมือจากบุคลากรต่างๆ โดยเฉพาะครูในโรงเรียนซึ่งถือว่าเป็นบุคลากรที่สำคัญยิ่งในการนำโรงเรียนไปสู่วัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน การศึกษาถึงความสัมพันธ์ของแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อนำมาปรับปรุง และพัฒนาตนเอง และองค์การให้มีความเจริญก้าวหน้าจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้เกิดความสำเร็จ รวมทั้งการนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไปในอนาคต สำหรับผู้บริหารโรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีโรงเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นจำนวนมาก คือมีทั้งสิ้น 335 โรงเรียน มีนักเรียนรวม 97,351 คน และครูมีจำนวน 4,908 คน จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก และขนาดเล็กมาก โดยมีบางส่วนอยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร ผู้วิจัยจึงมีความต้องการทราบถึงความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูที่มีต่อแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนที่เขาต้องการ จึงเป็นเหตุจูงใจให้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่อง “ ความสัมพันธ์ของแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครู ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ”

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครู ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

1.2.2 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครู ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา

1.3 ความสำคัญของการวิจัย

1.3.1 ผลการวิจัยจะทำให้ผู้บริหารโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้รับทราบถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน

1.3.2 ผลการวิจัยจะช่วยให้ผู้บริหารโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทราได้ใช้เป็นแนวทางในการปรับพฤติกรรม เพื่อสร้างความพึงพอใจในการปฏิบัติงานให้กับครูที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชา เพื่อจะได้ทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพอันเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนต่อไป

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1) ตัวแปรต้น ได้แก่ แบบภาวะผู้นำ แบ่งเป็น 4 แบบ ตามทฤษฎีของเฮาส์ (House's Path - Goal Theory) (House and Mitchell. 1974 : 81-97, อ้างถึงใน สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. 2544 : 289) คือ

- (1) แบบภาวะผู้นำแบบสนับสนุน (Supportive Leadership)
- (2) แบบภาวะผู้นำแบบสั่งการ (Directive Leadership)
- (3) แบบภาวะผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จของงาน (Achievement - Oriented Leadership)
- (4) แบบภาวะผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม (Participative Leadership)

2) ตัวแปรตาม ได้แก่ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครู ระดับการศึกษา
ขั้นพื้นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา มี 6 ด้าน คือ

- (1) ความพึงพอใจในด้านความสำเร็จของงาน
- (2) ความพึงพอใจในด้านการได้รับการยอมรับ
- (3) ความพึงพอใจในด้านความก้าวหน้าในตำแหน่ง
- (4) ความพึงพอใจในด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ
- (5) ความพึงพอใจในด้านเงินเดือนหรือผลประโยชน์ที่เกี่ยวเนื่อง
- (6) ความพึงพอใจในด้านสภาพการทำงาน

1.4.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- 1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 335 โรงเรียน จำนวน 4,908 คน
- 2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 335 โรงเรียน ใช้กลุ่มตัวอย่าง 356 คน

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ฮอย และมิสเกล (Hoy and Miskel, 1991 : 270) กล่าวว่า เฮาส์ (House, Robert J.) เป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการพัฒนาทฤษฎีเส้นทาง - เป้าหมาย เพราะเขาเป็นผู้พัฒนาแนวคิดทฤษฎีเส้นทาง - เป้าหมาย ต่อจาก Evans (1970) โดยริเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.1971 และพัฒนาต่อมาพร้อมกับบุคคลอื่นๆ (House, 1971) และในปี 1996 เฮาส์ ยังได้ทำการปฏิรูปทฤษฎีเส้นทาง - เป้าหมายอีกครั้ง โดยได้เสนอว่าผู้นำตามสถานการณ์สมัยใหม่นั้นจะต้องสร้างแรงจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพึงพอใจในตัวผู้นำ และพึงพอใจในตัวเองเพื่อการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ (Hoy and Miskel, 2001 : 407)

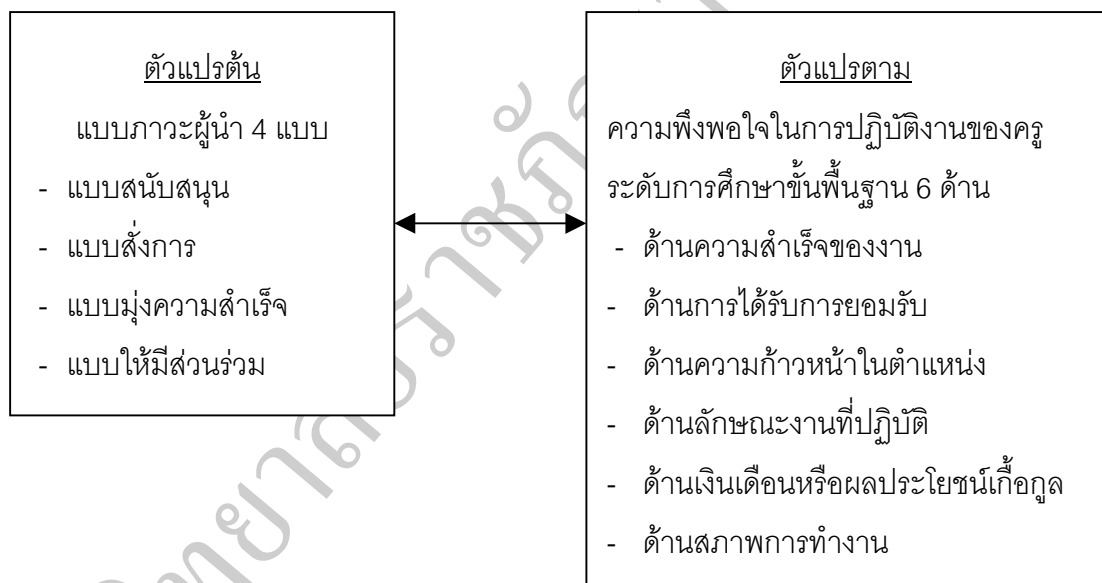
ความสัมพันธ์ตามทฤษฎีเส้นทาง - เป้าหมายของเฮาส์ พบว่า มี 2 กลุ่มของตัวแปรด้านสถานการณ์ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำและความพึงพอใจในงานของผู้ตาม

ตัวแปรกลุ่มแรก คือ คุณลักษณะของผู้ตาม (Subordinate Characteristics) ได้แก่ ความต้องการส่วนบุคคล (Personal Needs) ความสามารถ (Abilities) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (Personality Traits) (Hoy and Miskel, 1991 : 273)

ตัวแปรในกลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มที่เป็นคุณลักษณะของสภาพแวดล้อม (Environment Characteristics) ซึ่งหมายถึง ปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้แต่มีความสำคัญสำหรับการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายและความต้องการด้านความพึงพอใจ ตัวแปรในกลุ่มนี้ ได้แก่ ระเบียบโครงสร้างของงาน (Task Structure) ระบบที่เป็นทางการ (Formalization) และมาตรฐานของกลุ่มทำงาน (Norms of Work Group) (Hoy and Miskel, 1991 : 273)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเฉพาะความสัมพันธ์ของตัวแปรต้น คือ แบบภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนกับตัวแปรตาม คือ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครู ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปร ตามภาพ 1 ดังนี้

ภาพ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตามของการวิจัยครั้งนี้

1.6 สมมติฐานการวิจัย

แบบภาวะผู้นำทั้ง 4 แบบ ได้แก่ แบบภาวะผู้นำแบบสับสนุน แบบสั่งการ แบบมุ่งความสำเร็จของงาน และแบบให้มีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการ

ปฏิบัติงานของครู ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้านความสำเร็จของงาน ด้านการได้รับการยอมรับ ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่ง ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านเงินเดือนหรือผลประโยชน์เกื้อกูล และด้านสภาพการทำงาน

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

การศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง เฉพาะระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับปฐมวัย ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

ผู้บริหาร หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับปฐมวัย ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

ครู หมายถึง ข้าราชการครูที่มีตำแหน่ง และอัตราเงินเดือนประจำโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับปฐมวัย ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

ความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน หมายถึง ความรู้สึกที่ดีของครูต่องานที่ตนปฏิบัติอยู่ ซึ่งมีองค์ประกอบในด้านต่างๆ 6 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านความสำเร็จของงาน หมายถึง การใช้ความรู้ ความสามารถ ในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จและพึงพอใจในผลสำเร็จนั้น
- 2) ด้านการได้รับการยอมรับ หมายถึง การที่ผู้ร่วมงานและผู้บังคับบัญชา และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องให้การยอมรับ ยกย่องในผลสำเร็จของงานที่ได้ปฏิบัติ
- 3) ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่ง หมายถึง การมีโอกาสที่จะได้เลื่อนตำแหน่งในระดับที่สูงขึ้นเมื่อได้ปฏิบัติงานอย่างตั้งใจและประสบความสำเร็จ
- 4) ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ หมายถึง ความน่าสนใจของงานที่รับผิดชอบอยู่ เป็นงานที่เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถ และท้าทายในการปฏิบัติ
- 5) ด้านเงินเดือนหรือผลประโยชน์เกื้อกูล หมายถึง เงินเดือนที่ได้รับ ค่าตอบแทนอื่นๆ ในการปฏิบัติงานนอกเหนือจากเงินเดือนที่ได้รับปกติ และค่าสวัสดิการต่างๆ ที่ได้รับ
- 6) ด้านสภาพการทำงาน หมายถึง สภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอน บรรยากาศ และสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน

แบบภาวะผู้นำ หมายถึง แบบภาวะผู้นำที่ผู้บริหารโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานนำมาใช้ในการบริหารงาน 4 แบบ คือ ภาวะผู้นำแบบสนับสนุน ภาวะผู้นำแบบสั่งการ ภาวะผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จของงาน และภาวะผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม

1) ภาวะผู้นำแบบสนับสนุน (Supportive Leadership) หมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่ใส่ใจในสวัสดิการความเป็นอยู่ และความต้องการของครู ผู้นำจะแสดงพฤติกรรมในการสนับสนุนในการสร้างบรรยากาศที่ดีของการปฏิบัติงานของครู และให้การปฏิบัติอย่างเสมอภาค

2) ภาวะผู้นำแบบสั่งการ (Directive Leadership) หมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่ปฏิบัติต่อครูด้วยการใช้คำสั่งเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน รวมถึงบอกความคาดหวังที่ต้องการ และบอกถึงวิธีการทำงาน ตลอดจนกำหนดเวลาทำงานให้เสร็จ โดยผู้นำจะกำหนดมาตรฐานของการทำงานพร้อมกับกฎระเบียบต่างๆ ที่ชัดเจนแก่ครู

3) ภาวะผู้นำแบบมุ่งความสำเร็จของงาน (Achievement - Oriented Leadership) หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายที่ท้าทาย สร้างความมีมาตรฐานด้านความเป็นเลิศต่างๆ แก่ครู และแสวงหาวิธีการปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เป็นผู้นำที่มีความมั่นใจในตัวครูว่าสามารถปฏิบัติงานที่มีมาตรฐานสูงได้สำเร็จ

4) ภาวะผู้นำแบบให้มีส่วนร่วม (Participative Leadership) หมายถึง พฤติกรรมของผู้นำที่มีลักษณะขอคำปรึกษาจากครูก่อนการตัดสินใจ กระตุ้นให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และมีการประชุมร่วมกับครูบ่อยๆ